

geweren eenzelfde soort kogel te gebruiken? Waarom is dit niet geschied?

Ten slotte werd gevraagd of voldoende proeven genomen zijn omtrent den invloed der verhoogde temperatuur van het Männlicher geweer bij snelvuur.

§ 7. Sommige leden hadden met voldoening kennis genomen van 's Ministers verklaring waarbij hij de gelegenheid wilde openstellen voor binnenlandsche firma's mede te dingen met het buitenland naar de levering der geweren. Deze leden achtten de voordeelen in verschillende opzichten aan dien aanmaak hier te lande verbonden van zoo groot belang, dat zij het plicht rekenen daarnaar, desnoods ten koste van eenige meerdere uitgaven, te streven. Zij drongen er dan ook op aan, dat de Minister de gelegenheid daartoe, welke hem mocht worden aangeboden, met den meesten ernst zoude aanvatten.

Andere leden wezen er op, dat bij de aanschaffing der wapenen vóór alles hunne goede kwaliteit op den voorgrond moest staan: maar zij betwijfelden het of hier te lande wel het beste, wat op dit gebied te maken is, zoude kunnen geleverd worden. Evenwel, zoo zeiden zij, was goed toezicht bij de fabricage een vereischte, daar niet alles wat uit het buitenland geleverd werd, even goed en deugdelijk was.

§ 8. Sommige leden hadden ernstig bezwaar, dat men ten opzichte der levering van het rookzwakke kruit van het buitenland zoude afhangen. Hun werd echter op berichten gewezen, in den laatsten tijd vernomen, dat de Nederlandsche buskruitfabrikanten voorbereidselen namen om de fabricage van dat kruit ter hand te nemen en op de mededeeling des Ministers (*Handelingen* bladz. 950) dat de fabriek te Muiden er in geslaagd was dit kruit te kunnen leveren. Naar aanleiding van de verdere mededeelingen des Ministers dienaangaande werd gevraagd of wij ten opzichte der levering van rookzwak kruit thans reeds onafhankelijk waren van de buitenlandsche fabrikanten.

Ten slotte werd gevraagd, of de Minister kan mededeelen in hoeverre thans *proe/ondervindelijk* bewezen is, hoe lang het bedoeld kruit kan bewaard worden.

§ 9. De overbrenging der patroonfabriek, de werkplaatsen voor de draagbare wapenen en voor ernstvuurwerken van Delft binnen de Stelling van Amsterdam vond geen onverdeelden bijval.

Onderscheidene leden vreesden, dat met deze overbrenging een begin zoude worden gemaakt om alles, wat maar eenigszins met de defensie in verband staat, langzamerhand binnen die Stelling te brengen, zoodat de geschutgieterij zoude volgen, daarna de bewaarplaats van nachtleger enz., maatregelen, welke de uitgaven van millioenen guldens ten gevolge zouden hebben. Bovendien zal de Stelling nog wel in geen twintig of vijf en twintig jaren gereed zijn, terwijl daarin nog verschillende inrichtingen moeten tot stand gebracht worden als: oplegplaatsen voor steenkolen, reservoirs voor drinkwater enz. Deze leden wenschten nauwkeurig ingelicht te worden met alle overige plannen van den Minister, welke hij omtrent verplaatsing van inrichtingen binnen de Stelling Amsterdam mocht koesteren en eene opgave van de daaraan verbonden kosten, ten einde, alvorens de thans aangevraagde gelden toe te staan, een goed overzicht over het geheel te ontvangen.

Deze leden zagen ook niet in, dat inrichtingen van dezen aard juist binnen die Stelling verplaatst moesten worden, waar de bouwgrond, vooral in de nabijheid van Amsterdam, zoo veel duurder is en ook de werkloonen hooger dan ergens elders, terwijl de kleinere gemeenten, waar dergelijke inrichtingen gevestigd waren, door de opheffing daarvan zeer zeker in hare inkomsten gevoelig zouden getroffen worden.

Vele andere leden die mede de voorgenomen verplaatsing in het belang der gemeente Delft betreurden, verklaarden desondanks met den Minister mede te zullen gaan, omdat zij die verplaatsing noodig achtten. Wat de geheel nieuw op te richten patroonfabriek betreft, scheen zij niet twijfelachtig. Ook voor de Draagbare wapenen, waarvan aanmaak in oorlogstijd noodig is, is zij zeer gewenscht; terwijl Gieterij en Vuurwerkerij dermate met een en ander verband houden, dat splitsing niet anders dan nadeelig kan werken. Gaarne zoude men in tusschen vernemen, evenals dit voor de Draagbare wapenen is

medegedeeld, welke meerdere kosten van de overbrenging der ernstvuurwerken het gevolg zijn.

Vastgesteld 19 April 1895.

BERGSMA.

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.

KIST.

NEBBENS STERLING.

DE JONG.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS
over het ontwerp van wet tot aanvulling en verhooging
van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor het
dienstjaar 1895 (63)

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Naar aanleiding van den inhoud van het Voorloopig Verslag nopens het onderzoek van dit wetsontwerp in de afdelingen der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, heeft de ondergeteekende de eer het volgende mede te deelen.

§ 1. Met de opmerking in het Voorloopig Verslag gemaakt tegen de bewering van enkele leden, als zou er geene aanleiding bestaan om voor een oorlog te vreezen en maatregelen tot eene betere bewapening te nemen, kan de ondergeteekende zich volkomen vereenigen. Naar zijne meening zou men der Regeering met grond er een verwijt van hebben kunnen maken, bijaldien zij, kennis dragende van de wijze, waarop thans alle Europeesche legers gewapend zijn, en bij den stand, waarin zich het geweevraagstuk hier te lande bij haar optreden bevond, voor den plicht, welke op haar rustte om voorstellen voor eene betere bewapening te doen, ware teruggedeinsd.

§ 2. Met erkentelijkheid mocht de Minister vernemen, dat vele leden verklaarden in het algemeen zich met deze voordracht wel te kunnen vereenigen, en dat zij het eene verplichting tegenover het leger achtten om dit een wapen te verschaffen, waardoor het zou zijn opgewassen tegenover een eventueelen vijand, zoodat zij zich daarom verantwoord achtten hunne goedkeurende stem aan dit wetsontwerp te schenken.

De wensch van eenige leden, welke eerst eene organisatie der levende strijdkrachten wilden alvorens gelden toe te staan tot verbetering der doode weermiddelen, vond reeds krachtige bestrijding bij andere leden der Kamer, welke o. a. deden uitkomen, dat in het gereorganiseerde leger dezelfde menschen zouden dienen, die thans reeds in de gelederen staan, waarom het voornog achterwege blijven van die verandering geene reden zijn kon om hun een goed geweer te onthouden. Maar bovendien is het volkomen juist, wat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 14 Maart j.l. door den heer CREMER werd opgemerkt, dat de vraag, wat vooraf moet gaan: legerorganisatie of betere bewapening, geen remmend karakter mag hebben, waar beide noodig zijn, en dat de gelegenheid om een dier beide te verkrijgen dus moet worden benut.

Waar zoo duidelijk in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer werd aangetoond, hoe de toestand is der geweren, waarmede het leger bewapend is, moest het den ondergeteekende wel eenigszins bevreemden, dat ook thans nog werd beweerd, dat het niet zoo zeer op het wapen als wel op betere oefening van de miliciens in het schieten aankomt. Het verheugde hem dan ook tevens in het Verslag de uiting aan te treffen, dat zij, die van meening waren, dat onze miliciens niet voldoende geoefend waren in het schieten, wat overigens ontkend werd, veeleer de aanneming van het nieuwe geweer moeten toejuichen, daar door de gestrekte baan ook voor den minder geoefenden schutter de trefkansen grooter zijn dan die van het oude geweer.

Omtrent de geoefendheid in het schieten sprak de ondergeteekende zich bereids uit in de Tweede Kamer (zie bladz. 616 der *Handelingen*), waar hij zeide dat in ons leger van het schieten zooveel werk wordt gemaakt als in weinig buitenlandsche legers, die over grootere hulpmiddelen beschikken.

Toen sommige leden de kans, dat wij onze zelfstandigheid tegen een buitenlandschen vijand zouden hebben te verdedigen gering achtten, spraken zij daarmede tevens uit, dat hieromtrent geenerlei zekerheid bestaat, terwijl, waar zij de raadzaamheid van handhaving onzer neutraliteit onder alle omstandigheden aan twijfel onderhevig achtten, die meening door vele leden met kracht weersproken werd.

De Regeering heeft, zowel bij monde van den Minister van Buitenlandsche Zaken als van den ondergeteekende, duidelijk hare meening te kennen gegeven omtrent het optreden van het leger tot handhaving der neutraliteit en de verdediging des lands. Het mag dus overbodig geacht worden dit hier te herhalen. Hoe men echter ook dienaangaande denke, zeker is het, dat hiertoe met geweren en karabijnen bewapende mannen noodig zijn, en de Minister vertrouwt dan ook, dat de leden, die volgens het vorenstaande hun twijfel uitspraken, zich alsnog zullen nederleggen bij het betoog van diegenen hunner medeleden, welke op de in Nederland bestaande gezindheid om onze onafhankelijkheid en onze neutraliteit te verdedigen wezen, en daaruit de gevolgtrekking maakten, dat men dan ook verplicht was hen, die met die verdediging werden belast, van de beste wapenen te voorzien.

Wat bedoeld werd met de opmerking omtrent de zucht om op onderdeelen te bezuinigen, is door den ondergeteekende niet recht begrepen. Ongetwijfeld bestaat bij hem die zucht, doch niet alleen voor de onderdeelen. Hij zou meenen aan zijn plicht te kort te doen, indien hij niet ook op onderdeelen zuinigheid betrachtte. Doch waar die pogingen in verband worden gebracht met vrees voor toeneming van de spaarzaamheid in het gebruik van patronen, komt het hem voor, dat juist een punt is aangehaald, waarin door de opvolgende Ministers van Oorlog met steeds toenemende vrijgevigheid is gehandeld, omdat zij begrepen, dat lust tot oefening in het schieten zooveel mogelijk moest worden beoorderd.

De mogelijkheid, dat binnen korten tijd een geweer zou worden uitgevonden, hetwelk het Mannlicher geweer verre zou overtreffen, en dat daaruit noodzakelijk herbewapening zou volgen, wordt bij § 6 nader besproken. De ondergeteekende vermeent daarom naar het daar gestelde te mogen verwijzen. Intusschen betuigt hij zijne instemming met het gevoelen der leden, die wezen op de onhoudbare positie waarin onze troepen bij onveranderde bewapening zouden komen tegenover beter bewapende vijanden, die allicht tevens talrijker zouden zijn, en evenzeer met de zaakkundige wederlegging, welke op bladz. 2 en 3 van het Verslag omtrent de uitgesproken vrees voor herbewapening wordt aangetroffen.

Het verheugt der ondergeteekende, dat het lid, hetwelk de meening van den door hem bedoelden generaal schijnt te deelen, zich — zij het dan ook noode — bij de wetsvoordracht nederlegt. Met opzicht tot hetgeen door dat lid wordt gezegd omtrent proefnemingen, welke met betrekking tot onze defensie zouden zijn genomen, moet de ondergeteekende doen opmerken, dat de verschillende werken in de onderscheidene stellingen en liniën destijds zijn gebouwd of verbeterd in overeenstemming met de eischen die op dat oogenblik als geldend moesten worden beschouwd en daarbij dan ook geen sprake is geweest van proefnemingen.

Daarentegen betreurt de ondergeteekende, dat een ander lid reeds vóór de kennisgeving van de Memorie van Antwoord zich wegens de financiële lasten ongeneigd verklaarde om het wetsontwerp te steunen. Waar echter blijkt, dat dit lid zijn steun niet aan de Oorlogsbegroting heeft ontzegd, gelooft de Minister te mogen verwachten, dat de hier gegeven nadere uiteenzetting van de noodzakelijkheid der voorgestelde maatregelen, bedoeld lid alsnog zullen leiden tot het besluit om niet te pogen met de eene hand af te breken wat de andere hielp opbouwen.

Het zou den Minister voorzeker aangenaam geweest zijn, indien hij had kunnen voorkomen, dat er leden zijn, die, hoewel zij tot de voorstanders dezer wetsvoordracht behooren, betreuren,

dat eene reorganisatie der levende strijdkrachten naar hunne inzichten thans nog niet aan de orde kan worden gesteld. Herhaaldelijk — laatstelijk nog in de Tweede Kamer bij het antwoord aan den heer HEEMSKERK — heeft de Regeering echter uiteengezet, waarom nog geene voorstellen van den bedoelden aard konden zijn ingediend. De ondergeteekende vertrouwt dat de gegrondheid dier redenen door de hierbedoelde leden evenzeer zal worden beaamd, als dit geschiedde door meerdere leden der Volksvertegenwoordiging.

§ 3. De ondergeteekende heeft op bladz. 4 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer omtrent de onderwerpelijke voordracht zijne denkbeelden ten aanzien van de hier behandelde quaestie duidelijk en uitvoerig uiteengezet. „Hoe men ook denke over de gevechtswaarde der tegenwoordige schutterij” zeide hij daar o. a., „zeker is het, dat in elk geval het oogenblik nog niet is aangebroken, waarop hare hulp voor de landsverdediging zou kunnen worden ontbeerd”.

Bij de beraadslaging over dit wetsontwerp in de Tweede Kamer heeft de Minister zijne meening nog nader aangegeven en o. a. in zijn antwoord aan den heer KERDIJK doen uitkomen, dat zijne handelingen in geen deele beheerscht worden door art. 37 der schutterijwet, waaraan hij zich geenszins wenscht vast te klemmen. En de ondergeteekende kan evenmin aannemen, dat een volgend Minister in genoemd wetsartikel eene afdoende reden tot het onderstelde beroep zal zien.

Hij vereenigt zich voorts met de in het Verslag der Kamer opgenomen bestrijding van de meening, dat de tegenstrijdigheid, waarop door eenige leden werd gewezen, invloed moet hebben op de aan de schutterij te verstrekken wapen.

Dat eene bewapening der schutterij met het nieuwe geweer groote kosten medebrengt is niet te ontkennen, en de ondergeteekende heeft dan ook gemeend die kosten in zijne toelichting van dit wetsontwerp te moeten vermelden. De aanleg van nieuwe schietbanen en de samentrekking in kampementen zijn echter geene gevolgen van de aanneming van het geweer van 6,5 m.M. Zij zijn niet minder noodig bij het thans bestaande geweer. De Minister stemt te dien opzichte in met de in het Verslag voorkomende opmerking, dat hoofdzak is op 200 à 300 M., in het algemeen op kleine afstanden, goed te leeren schieten. Reeds dit is echter door de bezwaren, welke in de omgeving van vele garnizoenen tegen het houden van schietoefeningen bestaan, veeltijds niet bereikbaar. Daarom en ter oefening in het schieten op grootere afstanden heeft dan ook thans reeds samentrekking in kampen, zoogenaamde schietkampen, plaats. Voor de vrees, dat het nieuwe geweer die samentrekking nog meer noodig zou maken, bestaat geen grond.

Ten aanzien van het uitdrukkelijke voorbehoud, dat eenige leden, welke thans met den Minister medegaan in diens plannen om het leger van het nieuwe geweer te voorzien, voor de toekomst maakten, herhaalt de ondergeteekende wat hij dienaangaande zeide in de Tweede Kamer, namelijk, dat de goedkeuring van dit wetsontwerp, wat de geweren en karabijnen betreft, uitsluitend bindt tot het aanschaffen van 52 000 vuurwapenen van 6,5 m.M. voor de infanterie en de karabijniragenden, en dat de schutterij eerst bij eene latere aanvraag betrokken is.

§ 4. Bij het verschil van gevoelen, dat in de Kamer omtrent den aflossingstermijn bestaat, gelooft de ondergeteekende zich te kunnen bepalen tot aanhaling van hetgeen hij dienaangaande in de Tweede Kamer zeide, namelijk dat naar zijne meening die zaak op de voor het Rijk minst bezwarende wijze door den Minister van Financiën is geregeld.

§ 5. De Kamer moge het den ondergeteekende ten goede houden, dat hij het in deze paragraaf behandelde onbeantwoord laat, als behoorende meer eigenaardig tot den werkring van zijn ambtgenoot voor Koloniën.

§ 6. De besliste overtuiging van den ondergeteekende dath et thans gekozen geweer type het juiste is, en geruimen tijd zal stand houden is nog geheel onverzwakt. De *Limburger Koerier* van 12 April ll. is niet in 's Ministers bezit, maar hij meent te mogen aannemen, dat de overzichten, welke in *De Tijd* van 17 April en in *De Avondpost* van gelijken datum voorkomen den inhoud van het artikel juist wedergeven. Is die onderstelling

juist, dan behoeft alleen de daarin aangehaalde brief van den Generaal WILLE nadere beschouwing, waarom hierop nader wordt teruggekomen.

Gelijk ook het redeverbaud op bladz. 943 der *Handelingen* toont, was het telegram dat door den Minister in de vergadering van de Tweede Kamer van 14 Maart jl. werd voorgelezen, inderdaad van den fabrikant der geweren van 6,5 m.M. atkomstig.

De ondergeteekende kan hierbij voegen dat de inhoud van het telegram schriftelijk door den fabrikant bevestigd werd, en bij hem bestaat dan ook geen enkele reden om de juistheid van hetgeen hij in dit opzicht in de Tweede Kamer heeft medegedeeld, thans in twijfel te trekken.

Intusschen vermeent de ondergeteekende, al moge het voor de Kamer vermoedelijk niet noodig zijn, hier eene opmerking van meer algemeenen aard te moeten maken.

Het is toch eene vanzelfsprekende waarheid, dat zij, die het heden veroordeelen omdat zij meer van de toekomst verwachten, een gemakkelijker te verdedigen standpunt innemen. Wie zal in onze dagen durven beweren, dat de techniek zal stil staan of de mogelijkheid durven ontkennen, dat eene zaak, hoe ten volle rijp ook, in de toekomst niet zal worden voorbijgestreefd? Moest dan ook dit den strijd beslissen, dan voorzeker zou hij gelijk hebben, die op de toekomst wijzende, tot wachten aanspoort. Maar dan ook zou nimmer iets kunnen tot stand komen. Want op het oogenblik, dat de waarschuwer van heden, den tijd tot handelen gekomen achtte, zou een ander met volkomen hetzelfde recht hem verwijten, overmoedig te zijn en niet naar het mogelijk betere te streven.

De ondergeteekende verklaart dan ook nogmaals dat waar bereids in Nederland een geweer van 5 m.M. werd beproefd, aan de mogelijkheid van samenstelling niet kan worden getwijfeld en evenmin het verkrijgen van enkele voordeelen in de toekomst als onbereikbaar moet worden beschouwd.

Geheel iets anders is het echter of deze volkomen theoretische overweging omtrent eene mogelijkheid in de toekomst — eigenlijk een axioma — hen, die op dit oogenblik, nu zulk een voor treffelijk wapen te verkrijgen is, een praktisch besluit moeten nemen, weerhouden mag de bestaande geheel verouderde geweren en karabijnen te vervangen door wapenen, die niet alleen het beste geven wat bekend is, maar tevens een voorsprong verzekeren op de bewapening van alle ons omringende landen. Niet of *wellicht* de toekomst nog iets beter zal vermogen te brengen is de vraag, maar alleen of dit in de eerste jaren waarschijnlijk is en of — als het mocht geschieden — tot herbewapening zou moeten worden overgegaan. Op beide vragen antwoordt de ondergeteekende ook thans beslist ontkennend, en hij herhaalt wat hij schreef op bladz. 13 van zijn antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, dat, al waren alle vraagpunten even goed opgelost, als zij het thans volstrekt niet zijn, de verkregen winst van geringe betekenis zou zijn en geenszins zou opwegen tegen de mede verkregen nadeelen."

De brief van den generaal WILLE heeft den ondergeteekende allerminst in dit oordeel geschokt. Wat behelst toch die brief anders dan de uitspraak, dat het onderstelde Oostenrijksche geweer van 5 m. M. *ballistisch* veel beter is dan het geweer van 6,5 m.M. Bewijst dit dat de loop niet uitbrandt en dat hij de gasdrukken behoorende bij de niet genoemde, maar noodzakelijk hogere snelheden wederstaan kan? Verzekert dit dat de moeilijkheden van den aanmaak overwonnen zijn? Maar vooral, is daarmee aangetoond, dat dit geweer van 5 m. M. *wel* een oorlogswapen is, dat het *wel* door den troep voldoende onderhouden kan worden? Immers neen. Zelfs bevat de brief in het geheel niets omtrent de bezwaren, welke de steller van het opstel in de *Limburger Koerier* bij zijne rede in de zittingen der Tweede Kamer van 13 en 14 Maart jl. tegen het stelsel van het geweer van 6,5 m.M. meende te kunnen inbrengen. De generaal WILLE gewaagt slechts van verbetering in ballistisch opzicht, maar laat de techniek — stelsel en buskruit — onvermeld.

Gaarne geeft de Minister de verzekering, dat hij gedurende den tijd, die er vóór het doen der definitieve bestelling overblijft, met de meeste nauwkeurigheid zal nagaan in hoever het aangenomen geweer nog zou kunnen worden verbeterd.

De opmerking, dat de graphische voorstelling indringingen aangeeft, welke voor de geweren van 6,5 m.M. door kogels met

stalen mantel en voor de oude geweren door kogels zonder mantel zijn verkregen, is geheel juist, en ongetwijfeld zou de vergelijking in juistheid iets gewonnen hebben, indien de kogels van geheel gelijken aard geweest waren. Groot zou echter naar alle waarschijnlijkheid het verschil niet geweest zijn. Want al mag aangenomen worden, dat de stalen mantel de indringing bevordert, is deze toch in de eerste plaats afhankelijk van de levende kracht, en daar deze evenredig is met de vierkanten der snelheden, wordt de indringing vooral vergroot als de aanvangs-snelheid toeneemt. Volgens de mede overgelegde vergelijkende overzichten bedraagt die snelheid voor het geweer M. 71⁷ 33 450 M. en voor het geweer van 6,5 m.M. 732 M.

Reeds hierom zou onnoodig geweest zijn met staal omkleede looden projectielen uit het geweer van 11 m.M. te schieten, gesteld dat de constructie van dit wapen zulks hadde toegelaten. De graphische overzichten bevatten bovendien niet de uitkomsten van opzettelijk ter vergelijking genomen proeven, maar beoogen alleen met een enkelen oogopslag zich te overtuigen van den grooten vooruitgang, dien het geweer van 6,5 m.M. — volgens de bestaande gegevens — waarborgt.

Op de vraag of voldoende proeven genomen zijn omtrent den invloed der verhoogde temperatuur van het Mannlicher geweer bij snelvuur kan bevestigd worden geantwoord.

De handbeschermer waarborgt den man de voortdurende bruikbaarheid van het wapen, en bleek — volgens de genomen proeven — te verkiezen boven den mantelloop, waarmede men bij andere stelsels dezelfde uitkomst tracht te verkrijgen.

§ 7. De ondergeteekende waardeert het ten zeerste dat sommige leden met voldoening hebben kennis genomen van zijne verklaring omtrent de voor binnenlandsche firma's opengestelde gelegenheid tot mededinging naar de levering der geweren. Hij verzekert dien leden, dat hij aanbiedingen, welke mochten inkomen, met den meesten ernst zal onderzoeken. Maar tevens sluit hij zich aan bij de andere leden, welke er op wezen, dat de goede qualiteit op den voorgrond moet staan. Ofschoon overtuigd, dat ook de eerstbedoelde leden dit gevoelen deelen, vermeent de Minister vooral op den bepaalden eisch van levering van deugdzaam wapenen te moeten wijzen. Hij wil liefst niet te zeer ingaan op de vele moeilijkheden, welke naar zijne meening aan den aanmaak van de geweren van 6,5 m.M. in het binnenland eigen zijn, omdat hij ongaarne hen wil ontmoedigen, die plannen tot mededinging mochten koesteren. Hij heeft trouwens bij de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer der Staten-Generaal genoegzaam doen uitkomen aan welke scherpe eischen de fabricage der hedendaagse vuurwapenen moet voldoen. Dit sluit goed toezicht en strenge keuring in, en de ondergeteekende verzekert dan ook, dat hij die ook bij eventueelen aanmaak in het buitenland zal doen in acht nemen.

§ 8. De meening van sommige leden, dat men ten opzichte der levering van het rookzwakke kruit van het buitenland zoude afhangen moet op een misverstand berusten. Hiervoor pleit allereerst de in het Verslag der Kamer aangehaalde mededeeling van den ondergeteekende, voorkomende op bladz. 950 der *Handelingen*.

Voorts deelde hij op bladz. 14 van zijne Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal mede, dat het gekozen kruit te Muiden vervaardigd wordt en het voornemen bestaat het benodigde kruit bij die particuliere fabriek aan te schaffen. Het is den ondergeteekende aangenaam hieraan te kunnen toevoegen, dat de Muiderfabriek reeds thans in staat is elke gewilde hoeveelheid schietkatoenkruit te leveren, en dat nog zeer onlangs eene levering van die kruitsoort bij de keuring gunstige uitkomsten gaf. De vraag of wij ten opzichte der levering van rookzwak kruit thans reeds onafhankelijk zijn van de buitenlandsche fabrikanten kan dus zoowel voor de geweren als voor de karabijnen bevestigend beantwoord worden.

Omtrent de bewaring van het kruit kan de Minister moeilijk iets anders mededeelen dan wat door hem gezegd werd in de zitting der Tweede Kamer van 14 Maart jl. (bladz. 949 en 962 der *Handelingen*), namelijk dat geenszins feitelijke bewaring gedurende eene reeks van jaren in de magazijnen noodig is om over de stabiliteit van rookzwak buskruit te kunnen beslissen, aangezien de scheikundige wetenschap het middel aan de hand doet om door analyse in zeer korten tijd, in enkele weken, te

beoordeelen of het kruit voor langdurige oplegging geschikt is, terwijl het bezigen van zeer zuivere grondstoffen, controle tijdens de bewerking en strenge keuring de zekerheid van het verkrijgen van goed kruit waarborgen.

§ 9. Tegenover de mededeeling dat de overbrenging van de patroonfabriek, de werkplaatsen voor draagbare wapenen en die voor ernstvuurwerken binnen de Stelling van Amsterdam geen onverdeelden bijval mocht vinden, waardeert de ondergeteekende de betuiging van vele andere leden, die verklaarden met den Minister te zullen medegaan, omdat zij die verplaatsing noodig achten. Inderdaad: die overbrenging is *noodig*. De ondergeteekende denkt hierbij niet alleen aan de vele moeilijkheden en kosten, welke de tegenwoordige toestand, ook in vreedstijd, medebrengt, en die hij in § 7 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft uiteenzet. Hoe gewichtig deze nadeelen ook zijn, zij worden verovertroffen door het alles afdoende bezwaar, dat de artillerie-inrichtingen thans niet beveiligd zijn tegen een coup-de-main.

Eene geheel partieele oorlogshandeling — enkel de vernieling dier inrichtingen ten doel hebbende — behoort, gelijk de krijgsgeschiedenis voor soortgelijke gevallen in andere landen leert, volstrekt niet tot de onmogelijkheden. Had zij plaats, dan ware onze verdediging verlamd.

Overbrenging is dus noodig en wil men die verschuiven tot het oogenblik der mobilisatie, dan geve men zich tevens reenschap van de hoogst noodlottige verwarring en den stilstand van arbeid, welke bij zoodanige plotselinge overbrenging onvermijdelijk zouden zijn. Zulk een overgang is niet voor te bereiden; elke poging daartoe zou bij de practische uitvoering schipbreuk moeten lijden niet alleen op het onvoorziene, maar ook op de onmogelijkheid om op een willekeurig oogenblik in zeer korten tijd, in niet blijvend hiertoe bestemde ruimten, werkplaatsen van zoodanig belang en zulken omvang in te richten en er de zeer talrijke, door stoom gedreven werktuigen op te stellen. Mislukte echter de overbrenging, dan zou ook de aanvulling van de munitie en wat daarmee in verband staat onmogelijk zijn gemaakt en dus ons verdedigingsvermogen gebroken zijn.

Hoe geheel anders is de toestand bij verzekerden munitieaanmaak in het centrum der verdediging.

Men behoeft dan geen verwarring te vreezen op een oogenblik, dat de tijd zoo kostbaar is; geen stremming of — erger nog — ophouden, waar arbeiden met grootst vermogen stellig wordt geëischt; geen oopenhooping in hoogstens gedeeltelijk voor het doel geschikte ruimten, waar alles regeling behoeft. Daarentegen heeft men een waarborg voor ongestoorden bedrijvigen voortgang, welke alleen het slagen verzekert, en doelmatige werkplaatsen, die aan alle deelnemers aan den arbeid door ervaring bekend zijn en waarvan het vermogen door nauwlettende zorgen in vreedstijd en door voortdurende verbetering naar de vorderingen der techniek tot het hoogst bereikbare is opgevoerd.

Dit alles wordt verkregen door de voorgestelde oprichting der munitiefabriek en der werkplaatsen voor draagbare wapenen binnen de Stelling van Amsterdam. Waar echter het doel is verkregen, zijn geen verdere middelen ter verkrijging noodig; en de vrees van onderscheidene leden is dus ongegrond, dat met deze overbrenging een begin zou worden gemaakt om alles, wat maar eenigszins met de defensie in verband staat, langzamerhand binnen de genoemde stelling te brengen. Dit is dan ook geenszins uit de voordracht af te leiden. Zij laat zelfs de te Delft gevestigde constructie-werkplaatsen, welke mede tot de artillerie-inrichtingen behooren, onvermeld. Natuurlijk is overwogen, of ook deze werkplaatsen in de overbrenging moesten worden begrepen, maar daarvan kan worden afgezien, omdat de arbeid, welke in de constructiewerkplaatsen geschiedt, niet van bepaald eigenaardig gehalte is en dus de verplaatsing dier inrichting zonder overwegend bezwaar verschoven kan worden tot de mobilisatie; een bewijs te meer, dat slechts voor overbrenging in aanmerking wordt gebracht, wat in 's lands wel begrepen belang niet te Delft mag blijven.

Aangezien de ondergeteekende geen verdere plannen omtrent verplaatsing van inrichtingen binnen de meergenoemde stelling heeft, is door de thans gedane aanvraag het gewenschte goede overzicht over het geheel verkregen.

Dat de overbrenging der artillerie-inrichtingen juist moet geschieden naar het reduit der verdediging, zal na al het hieromtrent opgemerkte geen verder betoog behoeven. De duurte van den bouwgrond kan hierbij geen belemmering zijn, omdat die grond voor de bedoelde verplaatsing thans kosteloos verkrijgbaar is.

Van eene noodzakelijke stijging der werkloonen is voorts de ondergeteekende geenszins overtuigd, waar de loonen der betrokken werklieden goed geregeld zijn en hun eventueel pensioen in aanmerking moet worden gebracht.

Ook de Minister betreurt het, dat maatregelen, welke in 's lands belang noodzakelijk zijn, niet altijd genomen kunnen worden zonder nadeel te berokkenen aan sommige gemeenten. Maar een ieder zal met hem overtuigd zijn, dat die overweging den doorslag kan noch mag geven. Toch acht de ondergeteekende het eene gelukkige omstandigheid, dat de door de overbrenging der artillerie-inrichtingen benadeelde gemeente er tevens eene is, welke door het garnizoen, de stapelmagazijnen en de constructiewerkplaatsen, in vergelijking met gemeenten van gelijk belang, zooveel meer voordeel dan deze kan blijven trekken uit de landsbelangen, welke bij het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting behartigd worden.

De meerdere kosten, welke een gevolg zijn van de overbrenging der werkplaatsen voor ernstvuurwerken (gieterij en vuurwerkerij) zijn moeilijk juist te ramen. Waarschijnlijk zullen zij omstreeks drie ton beloopten. Het zou echter geheel verkeerd zijn hieruit af te leiden, dat, indien die werkplaatsen te Delft bleven, even groote besparing zou zijn verkregen. Voor het oogenblik zou dit natuurlijk wel zoo zijn, althans indien het breken en verbouwen der bestaande gebouwen niet, zooals ook voor de werkplaatsen voor draagbare wapenen werd aangegeven, tot veel grootere kosten leidde dan thans vermoed wordt.

Maar bleven de werkplaatsen voor ernstvuurwerken te Delft, dan zou zich zonder eenigen twijfel met moeilijk weerstaanbaren drang voordoen, wat onderscheidene leden der Kamer blijkens de 2de alinea van § 9 van het Verslag vreesden. De onmiskenbare samenhang, welke bestaat tusschen alle deelen eener munitiefabriek zou telken jare noodzaken tot partieele overbrenging naar Amsterdam, en de vrees zou slechts al te gewettigd zijn, dat, indien na eenige jaren een terugblik werd geslagen op de hierbedoelde werkplaatsen, getuigd zou moeten worden, dat, ondanks de alsdan te Delft gemaakte kosten, toch was geschied wat men wenschte te voorkomen, namelijk dat de landsbelangen die zich niet laten wringen, gedwongen hadden trapsgewijze te doen wat nu volledig wordt voorgedragen. Maar tevens zou dan worden opgemerkt, dat die opvolgende verplaatsingen tot een minder goed geheel hadden geleid, omdat herhaalde verbouwing en uitbreiding nimmer tot zoo welgeslaagd geheel kunnen leiden als dadelijk ruime aanleg. Erger nog ware, dat tevens zou moeten worden geconstateerd, dat de totale uitgaven de thans voorgestelde aanmerkelijk zouden hebben overschreden, niet alleen omdat de te Delft bestede gelden verloren waren, maar omdat het niet zeker is, dat bij de opvolgende uitbreidingen steeds over kosteloozen bouwgrond zou worden beschikt, en omdat de oprichting van een groot geheel naar verhouding veel minder kostbaar is dan herhaald afzonderlijk bijbouwen.

's Gravenhage, 22 April 1895.

De Minister van Oorlog,
SCHNEIDER.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit antwoord aan de Vergadering haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 23 April 1895.

BERGSMA.
SCHIMMELPENNINGK VAN DER OYE.
KIST.
NEBBENS STERLING.
DE JONG.